

УДК81'44(811.161.2+811.161.1+811.111):81'37

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗІСТАВНОГО ПОЛІПАРАДИГМАЛЬНОГО ВИВЧЕННЯ РЕФЕРЕНЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

С. І. Терехова (м. Київ)
l_wiss@ukr.net

Доктор філологічних наук, професор кафедри російської мови і літератури,
Київський національний лінгвістичний університет
(Міністерство освіти і науки України)
03150 м. Київ, вул. Велика Васильківська, 73

Статтю присвячено висвітленню теоретико-методологічних засад поліпарадигмального вивчення репрезентацій референції в українській, російській та англійській мовах. Поліпарадигмальний підхід, застосований на основі зіставно-типологічного аналізу мовного матеріалу, був упроваджений на концептуально-семантичному, власне мовному (лексико-граматичному і функціонально-семантичному) та психолінгвістичному (зокрема, асоціативному) рівнях лінгвістичного аналізу із додатковим долученням даних міждисциплінарного підходу. Як результат такого аналізу досліджувані репрезентації референції були класифіковані за 23 критеріями, була описана їхня специфіка та спільні ознаки в українській, російській та англійській мовах, установлені типологічні характеристики досліджуваного матеріалу як складників мовних підсистем близько- та віддалено споріднених мов. Подальші наукові студії щодо вивчення репрезентацій різних типів референції в українській, російській та англійській мовах убачаються в напрямках функціональної семантики, лінгвостилістики, когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології, соціо- та психолінгвістики, лінгвістичної типології. Також перспективним є впровадження розробленої автором методики комплексного, поліпарадигмального аналізу мовних одиниць на матеріалі різних мов індоєвропейської та інших мовних сімей.

Ключові слова: референція, типи референції, поліпарадигмальний підхід, функціональна семантика, лінгвістична типологія.

© Терехова С. І. [Терехова С. И.] l_wiss@ukr.net

Теоретико-методологічні засади зіставного поліпарадигмального вивчення референції (на матеріалі української, російської та англійської мов) (Українською) [Теоретико-методологические основы сопоставительного полипарадигмального изучения репрезентаций референции (на материале украинского, русского и английского языков) (На укр. яз.)]

(Проблеми мовознавства [Проблеми лінгвістики])

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ
 СОПОСТАВИТЕЛЬНОГО ПОЛИПАРАДИГМАЛЬНОГО ИЗУЧЕНИЯ
 РЕПРЕЗЕНТАЦИЙ РЕФЕРЕНЦИИ (НА МАТЕРИАЛЕ
 УКРАИНСКОГО, РУССКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОВ)

С. И. Терехова (г. Киев, Украина)

l_wiss@ukr.net

Доктор филологических наук, профессор кафедры русского языка и литературы,
 Киевский национальный лингвистический университет
 (Министерство образования и науки Украины)
 03150, Украина, г. Киев, ул. Большая Васильковская, 73

Статья посвящена рассмотрению теоретико-методологических основ полипарадигмального изучения репрезентаций референции в украинском, русском и английском языках. Полипарадигмальный подход, разработанный на основе сопоставительно-типологического анализа языкового материала, был применен в исследовании на концептуально-семантическом, собственно языковом (лексико-грамматическом и функционально-семантическом), а также психолингвистическом (ассоциативном) уровнях лингвистического анализа с учетом данных междисциплинарного подхода. Как результат проведенного анализа, репрезентации референции были классифицированы согласно 23 критериев анализа; была описана их специфика и общие черты в украинском, русском и английском языках, установлены типологические признаки, характерные для исследуемого материала как составляющих языковых подсистем близко- и отдаленно родственных языков. Дальнейшие исследования репрезентаций различных типов референции в украинском, русском и английском языках усматриваются в направлениях функциональной семантики, лингвостилистики, когнитивной лингвистики, лингвокультурологии, социо- и психолингвистики, лингвистической типологии. Также перспективным является применение разработанной автором методики комплексного, полипарадигмального анализа языковых единиц на материале различных языков индоевропейской и других языковых семей.

Ключевые слова: референция, типы референции, полипарадигмальный подход, функциональная семантика, лингвистическая типология.

(Actual linguistic problems)

Theoretical and methodological fundamentals of contrastive multy-paradigmatic analyses of reference representations (based on the Ukrainian, Russian, and English languages) (in Ukrainian) [Teoretyko-metodolohichni zasady zistavnogo poliparadygmal'nogo vyvchennja referencii' (na materiali ukrai'ns'koi', rosij's'koi' ta anglijs'koi' mov)]

© Terekhova S. I. [Terekhova S. I.] *l_wiss@ukr.net*

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF
CONTRASTIVE MULTY-PARADIGMAL ANALYSES OF REFERENCE
REPRESENTATIONS (BASED ON THE UKRAINIAN, RUSSIAN, AND
ENGLISH LANGUAGES)**

S. I. Terekhova (Kyiv, Ukraine)
l_wiss@ukr.net

DSc (Philology), Professor of the Russian language and literature department,
Kyiv National Linguistic University of the
(Ministry of Education and Science of Ukraine)
Velyka Vasylkivska 73 Str., Kyiv, Ukraine, 03150

The present article deals with theoretical and methodological fundamentals of multy-paradigmatic analysis of reference representations in Ukrainian, Russian, and English. Multy-paradigmatic approach based on contrastive analysis of the above mentioned language units was provided on the conceptual and semantic level of linguistic analysis as well as on the lexical and grammatical level, functional and semantic level, psycholinguistic (associative) level. The inter-disciplinary approach was additionally used in the research to enrich the material under analysis on its conceptual and semantic levels. As a result of the research the reference representations of different types in Ukrainian, Russian, and English were classified according to 23 criteria. Both their common and specific features in the above mentioned languages were characterized here. The typological features of the paradigms and separate language units under analysis were defined in the article for both closely and far related languages describing in the article. The further investigations of reference representations are for seen in modern approaches of functional semantics, lingual stylistics, cognitive linguistics, language and culture studies, sociolinguistics, psycholinguistics and contrastive linguistics as well. Also the methodology of complex, multy-paradigmatic analysis proposed in the research is suggested to be prospective for investigation of different languages of both Indo-European and other language families.

Keywords: reference, types of reference, multy-paradigmatic approach, functional semantics, contrastive linguistics.

© Терехова С. І. [Терехова С. И.] l_wiss@ukr.net

Теоретико-методологічні засади зіставного поліпарадигмального вивчення референції (на матеріалі української, російської та англійської мов) (Українською) [Теоретико-методологические основы сопоставительного полипарадигмального изучения репрезентаций референции (на материале украинского, русского и английского языков) (На укр. яз.)]
(Проблеми мовознавства [Проблемы языкознания])

PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS
[PROBLEMY SEMANTYKY, PRAHMATYKY TA KOHNITYVNOI LINVISTYKY]

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<http://philology.knu.ua/node/318>

Вступ

Постановка загальної проблеми і її зв'язок із науковими завданнями.

Зіставне поліпарадигмальне вивчення референційних репрезентацій (РР) та їх типів у близько- і віддалено споріднених мовах є одним з актуальних завдань лінгвістичної типології на межі ХХ-ХХІ ст., адже сучасні дослідження різних типів мовних одиниць тяжіють до комплексного, багатоаспектного їх аналізу як мовних підсистем з позиції антропо- і системоцентризму. РР в цьому плані є показовими, адже вони експлікують, з одного боку, невід'ємні координати життя сучасної людини (*я – тут – тепер*), а з другого боку, – є головними координатами буття матерії у всесвіті.

В українській, російській та англійській мовах РР систематизовані у вигляді функціонально-семантичних полів (ФСП) референції. Їх основними репрезентаціями в усіх зіставлюваних мовах є прислівники й прислівникові сполучення, адвербіалізовані сполучення «прийменник + іменник» для позначення абстрактних указувань досліджуваної семантики, проте й інші одиниці різних рівнів мовної ієрархії спроможні реалізувати референційні відношення різних типів (див. детальніше в [6]). Зіставний поліпарадигмальний аналіз РР є оптимальною моделлю для їх вивчення, оскільки він усебічно охоплює концептуально-семантичний, власне мовний (лексико-граматичний і функціонально-семантичний), а також психолінгвістичний (асоціативний) рівні лінгвістичного аналізу разом із залученням даних міждисциплінарного підходу. Отже, визначити специфіку та закономірності функціонування РР дозволяє поліпарадигмальний підхід [6, с. 144-238; 7]. Його витoki, теоретичним та методологічним засадам присвячено наше дослідження [7, с. 93-94].

Актуальність дослідження зумовлена недостатнім опрацюванням поставленої в статті проблеми в сучасному загальному й зіставному мовознавстві, як на матеріалі української, російської та англійської мов, так і більшості інших сучасних мов світу. Незважаючи на давнину вивчення координат комунікації в мові («*я – тут – тепер*»), те, що РР у мові привертають увагу дослідників від часів античності (див. праці Арістотеля, Аполлонія Дискола, Діонісія Фракійського та ін.), комплексне їх вивчення як ФСП референції лише розпочато.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Віддавна дослідники намагаються з'ясувати сутність, обсяг і концептуально-семантичні особливості репрезентування і функціонування референції в мові (і мовленні) – категорії, яка є базовою у спілкуванні, орієнтуванні та побудові міжособистісних та інших суспільних відносин.

(Actual linguistic problems)

Theoretical and methodological fundamentals of contrastive multi-paradigmatic analyses of reference representations (based on the Ukrainian, Russian, and English languages) (in Ukrainian) [Teoretyko-metodologichni zasady zistavnogo poliparadygmal'nogo vyvchennja referencii' (na materialy ukrai'ns'koi', rosij's'koi' ta anglijs'koi' mov)]

© Terekhova S. I. [Terekhova S. I.] l_wiss@ukr.net

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ
[ПРОБЛЕМЫ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ И КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
[Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина]

<http://philology.knu.ua/node/318>

РР по-різному визначали й класифікували науковці різних часів, класифікували як дейктичні, відносні та інші мовні одиниці, проте саме як РР їх почали досліджувати у середині та другій половині ХХ ст. (див. праці Р. Карнапа, О. В. Вольф, Н. Д. Арутюнової, S. Kripke, R. Jakobson, P. N. Johnson-Laird та ін.). Те, що РР розглядаються в багатьох наукових галузях (географії, філософії, логіці, фізиці, психології, лінгвістиці та ін.), може визначати референцію як категорію нового етапу сучасних комплексних, багатоаспектних наукових студій.

Уже проведено значну кількість наукових досліджень щодо загальної характеристики РР на різних рівнях лінгвістичного аналізу на матеріалі англійської (Н. Г. Кірвалідзе, Й. А. Стернін, Ch. Fillmore, J. Lyons та ін.), німецької (К. Brugmann, К. Bühler та ін.), російської (Л. С. Бархударов, О. В. Бондарко, Т. В. Булигіна, О. Д. Шмельов та ін.), італійської (Т. Б. Алісова) та інших мов окремо, менше – в їх зіставленні. Серед перелічених праць класичними загальнолінгвістичними дослідженнями з повним правом можна вважати праці Ю. Д. Апресяна, Н. Д. Арутюнової, А. Є. Кібрика, Й. А. Стерніна, А. А. Уфимцевої, К. Bühler, К. Heger, Ch. Fillmore, J. Lyons, F. Pasierbsky, K. Sennholz, A. von Stechow, U. Weinreich та ін., у галузі типології – розробки В. Г. Гака, С. А. Крилова, С. Рахімова, В. Скалічки, Б. А. Успенського, вітчизняних дослідників Ш. Р. Басирова, В. Д. Каліущенко, М. П. Кочергана, В. М. Манакіна, О. О. Тараненка, В. Г. Таранця, А. Е. Левицького та ін. Проте одержані дані потребують подальшого осмислення системи РР з позиції комплексної інтеграції сучасних наукових парадигм та концепцій вивчення мови і мовлення, чим зумовлена актуальність нашого дослідження, адже соціальний статус мовців і реципієнтів, як і їх національно-культурна, політична, релігійна та ін. належність, накладає відбиток на розуміння і членування системи РР. На сьогодні достатньо розробленими в мовознавстві є проблеми дейксису (праці Ю. Д. Апресяна, Н. Г. Кірвалідзе, А. А. Уфимцевої, К. Bühler, G. Crystal, Ch. Fillmore, J. Lyons, W. Weinreich та ін.), власне референції (праці Д. Апотелоз, Н. Д. Арутюнової, Л. Дьоміної, А. Є. Кібрика, Х. Патнема та ін.), анафори (О. Ю. Богуславська, В. І. Подлеська, К. Ehrlich, Chr. Hauenschild, Y. Huang, R. Kempson та ін.). Проте ще не можна вважати достатньо вивченими парадигми і типи РР у зіставному аспекті (М. Георгієва-Кириленко, Л. Г. Єрасова, Н. А. Сребрянська, S.-G. Andersson, F. Voas, Chr. Hauenschild та ін.); недослідженими залишаються також транссемантичні і трансфункціональні референційні типи та їх особливості в одно- і різноструктурних мовах. Лише деякі дослідження стосуються окремих підсистем РР (С. А. Крилов, С. Рахімов та ін.). Пропоноване дослідження представляє теоретико-методологічні

© Терехова С. І. [Терехова С. И.] l_wiss@ukr.net

Теоретико-методологічні засади зіставного поліпарадигмального вивчення референції (на матеріалі української, російської та англійської мов) (Українською) [Теоретико-методологические основы сопоставительного полипарадигмального изучения репрезентаций референции (на материале украинского, русского и английского языков) (На укр. яз.)]

(Проблеми мовознавства [Проблемы языкознания])

PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS
[PROBLEMY SEMANTYKY, PRAHMATYKY TA KOHNITYVNOI LINVIVISTYKY]

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<http://philology.knu.ua/node/318>

витоки вивчення РР як цілісної системи та типологію (тобто, сукупність класифікацій) РР у досліджуваних мовах в аспекті сучасних наукових тенденцій, розвитку теорії зовнішньої і внутрішньої форми, концептуально-семантичної (або поняттєвої), мовної й асоціативної специфіки РР, почасти – гіпотези мовної відносності. Основними способами групування досліджуваного матеріалу та одиницями аналізу при цьому обрано ФСП та їхні складники.

Мета статті полягає у висвітленні теоретико-методологічних засад поліпарадигмального вивчення РР як цілісних підсистем (ФСП) в межах зіставно-типологічного аналізу української, російської та англійської мов.

Об'єктом дослідження обрано явище референції в його концептуально-семантичних, лексико-граматичних, функціонально-семантичних та асоціативних репрезентаціях.

Предметом дослідження є парадигми та окремі мовні одиниці різних рівнів мовної ієрархії, які репрезентують відношення референції, специфіка, сучасні тенденції та закономірності розвитку РР у порівнюваних мовах.

Наукова новизна дослідження полягає, з одного боку, в систематизації наукових даних та результатів наукових розвідок щодо вивчення референції, її типів та репрезентацій віддавна до тепер; в зіставному вивченні підсистем і типів РР української, російської та англійської мов; у впровадженні власної методики поліпарадигмального підходу до вивчення РР; з другого боку, в одержаних результатах – у виявленні особливостей відтворення та функціонування РР у мовних структурах трьох зіставлюваних мов; у розробці критеріїв аналізу та типологізації аналізованих РР, у визначенні особливостей трьох зіставлюваних мов у плані відображення і вираження в їхніх структурах РР, у встановленні різних типів РР та головних типів асоціювання РР; нарешті, у виборі самого предмета дослідження, оскільки зіставне вивчення РР вперше проводиться на матеріалі української, російської та англійської мов.

Основний емпіричний *матеріал дослідження* охоплює близько 23 550 лексико-граматичних і функціонально-семантичних РР (прислівників, прислівникових зворотів, займенників, займенникових слів та ін.), що представлені в українській мові у кількості близько 7550 одиниць, в російській мові – близько 9300, в англійській – близько 5700 РР.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та з урахуванням характеру аналізованого матеріалу основним методом дослідження обрано *зіставний*

(Actual linguistic problems)

Theoretical and methodological fundamentals of contrastive multy-paradigmatic analyses of reference representations (based on the Ukrainian, Russian, and English languages) (in Ukrainian) [Teoretyko-metodologichni zasady zistavnogo poliparadygmal'nogo vyvchennja referencii' (na materiali ukrai'ns'koi', rosij's'koi' ta anglijs'koi' mov)]

© Terekhova S. I. [Terekhova S. I.] l_wiss@ukr.net

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ
[ПРОБЛЕМЫ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ И КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
[Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина]

<http://philology.knu.ua/node/318>

метод, який дозволив порівняти аналізовані мовні одиниці української, російської та англійської мов як фрагменти відповідних концептуально-семантичних, а також мовних та асоціативних полів цих мов, установити аломорфні та ізоморфні ознаки зіставлюваних підсистем і типів РР. Для розв'язання конкретних завдань дослідження застосовано й інші *лінгвістичні методи*: *репрезентативний метод* (за визначенням Ю. Степанова), *експериментальний (психолінгвістичний) метод*, зокрема вільний асоціативний експеримент, елементи *кількісного аналізу*; *загальнонаукові методи*: аналізу й синтезу, індукції та дедукції, порівняння, гіпотези; *прийоми* спостереження та опису; *принципи зіставного аналізу*, визначені М. П. Кочерганом: принцип системного підходу, семантичний принцип, принцип урахування функціональних особливостей зіставлюваних одиниць, принцип урахування спорідненості і типологічної близькості мов. З метою виявлення ізоморфних і аломорфних властивостей досліджуваного матеріалу були застосовані: *контекстуально-ситуативний аналіз*, *функціонально-семантичний аналіз*, *лексико-граматичний аналіз*. Була розроблена власна *методика поліпарадигмального дослідження* як комплексного багаторівневого і багатоаспектного вивчення парадигм мовних явищ і категорій із залученням даних позамовних галузей знань у комплексі із співвіднесенням мовного матеріалу з концептуально-семантичним та даними асоціативних експериментів. Для верифікації матеріалу асоціативного експерименту було залучено *методику повторних випробувань*.

Робоча гіпотеза дослідження ґрунтується на тому, що РР відтворюють базову модель життєдіяльності людини, свідомого сприйняття навколишнього світу через призму особистого, індивідуального усвідомлення її з урахуванням нагромадженого спільного людського і національно-культурного досвіду. Ця модель відрізняється від «професійних» та інших мовних підсистем, оскільки є своєрідною системою координат загальномовної комунікації. Визначення внутрішніх і зовнішніх відношень РР зумовлено антропоцентричністю, егоцентричністю та системоцентричністю.

Основний зміст

В основу розуміння сутності референції та її специфіки як функціонально-семантичної категорії мови покладено наукові концепції і Н. Д. Арутюнової, Р. Карнапа, У. Куайна, О. В. Падучевої, Х. Патнема, М. Г. Селезньова, Ю. С. Степанова, Е. Cassirer, Р. Grundy та ін.

Термін *референція* визначено в логіці, філософії і лінгвістиці як відсилання-вказування, віднесеність актуалізованих у мовленні номінацій до об'єктів

© Терехова С. І. [Терехова С. И.] l_wiss@ukr.net

Теоретико-методологічні засади зіставного поліпарадигмального вивчення референції (на матеріалі української, російської та англійської мов) (Українською) [Теоретико-методологические основы сопоставительного полипарадигмального изучения репрезентаций референции (на материале украинского, русского и английского языков) (На укр. яз.)]

(Проблеми мовознавства [Проблеми лінгвістики])

PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS
[PROBLEMY SEMANTYKY, PRAHMATYKY TA KOHNITYVNOI LINVISTYKY]

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<http://philology.knu.ua/node/318>

навколишньої дійсності (пор.: це загальнонаукове визначення у статті *референт* із вузькоспеціальною дефініцією в [8, с. 411], а також у [1, с. 6; 9, с. 515]). Референція являє собою віднесеність актуалізованих у мовленні номінацій (не лише імен) або їхніх еквівалентів (у розумінні В. М. Манакіна [3]) до об'єктів навколишньої дійсності (референтів або денотатів); вона визначається такими головними факторами: синтаксичним, логіко-семантичним, прагматичним [8, с. 411] і функціональним.

Як засвідчують мовознавчі праці кінця ХХ – початку ХХІ ст. (Н. Д. Арутюнової, О. В. Падучевої, О. Д. Шмельова та ін.) у зв'язку з неоднозначним визначенням референції доцільно розрізняти вузьке (власне референційне) та широке розуміння терміна *референція*. У вузькому розумінні референція в мові, за визначенням Н. Д. Арутюнової, являє собою віднесеність актуалізованих імен та їхніх еквівалентів до об'єктів навколишньої дійсності. У широкому розумінні – це вказування-відсилання, віднесеність актуалізованої мовної номінації (дейктичної, анафоричної, власне референційної та ін.) до відповідного референта.

Референція може поширюватися на висловлення і тексти, виступаючи «однією з передумов оцінки їхньої істинної чи неістинної природи відповідно до тих ситуацій, які вони позначають» [9, с. 515]. З синтаксичної точки зору, як відзначає Н. Д. Арутюнова, референція, репрезентована іменами та їх еквівалентами, реалізується в позиції актанта (не предиката), тобто підмета або додатка [8, с. 411]. З функціонального підходу якість референції визначається якістю співвідношення з денотатом або його певними ознаками (вказуванням, ідентифікацією, найменуванням та ін.). З прагматичної точки зору розрізняють інтродуктивну, ідентифікаційну та неозначену референцію [8, с. 411]. З логіко-семантичного погляду розрізняють типи віднесеності називних мовних одиниць до референта (до одного референта, його частини, декількох референтів та ін.), а також типи РР за їхньою участю в процесі здійснення референції (автономні РР та РР-актуалізатори) [8, с. 411].

Лінгвістичними межами референції є такі: а) внутрішні межі, які встановлюють референцію до об'єкта як частини іншого об'єкта, перед або поза ним (наприклад, укр. *сад поза будинком*, рос. *сад за домом*, англ. *the garden is behind the house* та ін.); б) абсолютні межі, які визначають референцію незалежно від мовця або іншого об'єкта (предмета), зокрема, відносно сторін світу, географічних об'єктів, ландшафту (наприклад: укр. *аквапарк знаходиться на півдні від міста*, рос. *аквапарк находится на юге от города*, англ. *aqua park is to the south of the city* та ін.); в) відносні межі референції визначаються відносно мовця, суб'єкта і об'єкта навколишньої дійсності

(Actual linguistic problems)

Theoretical and methodological fundamentals of contrastive multy-paradigmatic analyses of reference representations (based on the Ukrainian, Russian, and English languages) (in Ukrainian) [Teoretyko-metodolozichni zasady zistavnogo poliparadygmal'nogo vyvchennja referencii' (na materialy ukrai'ns'koi', rosij's'koi' ta anglijs'koi' mov)]

© Terekhova S. I. [Terehova S. I.] l_wiss@ukr.net

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ
[ПРОБЛЕМЫ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ И КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
[Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина]

<http://philology.knu.ua/node/318>

(наприклад, укр. *сад знаходиться справа від будинку*, рос. *сад находится справа от дома*, англ. *the garden is to the right of the house* та ін.) [869].

Виходячи з того, що координати комунікації *я – тут – тепер* (тобто reference point [10, с. 1377]) задають тип референції, РР можна вважати цілісною відносно закритою підсистемою мови. РР як система – це структурно впорядкована єдність репрезентацій просторових (у тому числі й топомнестичних), часових та особових відсилань на основі ідентифікації та вказування (у свідомості носіїв мови), узгоджених та структурованих згідно з відповідними ментальними картинами світу під впливом національно-етнічних, наукових, соціальних (вікових, професійних, віросповідних, адміністративно-територіальних) та інших факторів. Основою структурування системи РР і її головними принципами є антропоцентричність, егоцентричність та системоцентричність. Принципи координації, субординації, ідентифікації та контрадикції [5, с. 85-111], субституції та взаємодії узгоджують унутрішньосистемні відношення в системі РР. У параметрах таксономії понять [4, с. 270-275; 233] складники цієї системи є універсальними, параметричними і регулярними. З позиції логіко-філософського підходу вони категоріальні; з позиції антропоморфного підходу – це не лише біосоціальні, фізіологічні, гендерні, біовітальні, а й антропометричні, перцептивні одиниці. Згідно з так званою гуманітарною ієрархією соціоуніверсальними є домінанти системи РР див. детальніше в [6], розд. 2-4). Інші складники за цією ознакою поділяються на: етносоціономні, етноантропономні, етнономінації, а також андроцентричні. Згідно з культурно-специфічним підходом існують конфесійні, ритуальні, поняттєво-символічні та жестові символічні репрезентації; вони по-різному підпорядковані етнопсихокультурній ієрархії. Аксиологічна опозиція не є значною мірою вираженою та структуротвірною: позитивна або негативна інтенція висловлення надає аналізованим одиницям відповідної характеристики. Універсальна модель концептуально-семантичної системи РР дещо по-різному представлена в мовах під впливом соціальних факторів.

Розуміння лексико-граматичного і функціонально-семантичного наповнення РР у підходах дослідників поступово розширювалося. Традиційно інтерпретовані анафоричний, дейктичний та власне референційний типи РР становлять невелику, відносно закриту підсистему одиниць мови. Типовими репрезентаціями референції є особові займенники й іменники (власне референційний тип одиниць мови), вказівні прислівники і вказівні займенники (дейктичний тип РР), особові, вказівні і відносні займенники, займенникові прислівники, (анафоричний тип РР). У ХХ ст. до кола референційних репрезентацій були долучені займенникові дієслова, іменникові

© Терехова С. І. [Терехова С. И.] l_wiss@ukr.net

Теоретико-методологічні засади зіставного поліпарадигмального вивчення референції (на матеріалі української, російської та англійської мов) (Українською) [Теоретико-методологические основы сопоставительного полипарадигмального изучения репрезентаций референции (на материале украинского, русского и английского языков) (На укр. яз.)]

(Проблеми мовознавства [Проблемы языкознания])

PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS
[PROBLEMY SEMANTYKY, PRAHMATYKY TA KOHNITYVNOI LINVISTYKY]

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<http://philology.knu.ua/node/318>

сполучення з артиклем, топомнестичні і календарні іменники та прислівники, іменники неістот, які є номінаціями осіб за професійною, віковою та іншою соціальною належністю, дослідження детермінативів, проформ, категорій локативності, аспектуальності, темпоральності, особи.

Система РР як сукупність орієнтаційних понять, асоційована і експлікована в мові, являє собою багаторівневу єдність, до складу якої входять ФСП просторової, часової та особової референції. Такі ФСП є відносно закритими підсистемами порівнюваних мов, структурованими за сегментно-ярусним принципом. Центром системи РР у всіх зіставлюваних мовах є точка відліку комунікації: укр. «я – тут – тепер», рос. «я – здесь – сейчас», англ. «I – here – now», яка являє собою базову модель побудови цієї системи. Кожне ФСП складається з мікрополів, у складі яких виділяються ТГ та дрібніші парадигми РР. Через абстрактність, відносність, контекстуальну, комунікативну і прагматичну зумовленість семантики РР типова модель побудови семантичного поля «ядро – периферія» для аналізованих ФСП не релевантна. У складі цих полів значна кількість мовних одиниць спроможна змінювати свій референційний тип, отже, межі парадигм у системі РР аморфні. За рахунок функціональних можливостей і повсякденної актуалізації в мовленні ФСП просторової, часової та особової референції оформилися як багатогранні, неоднорідні, складноструктурні підсистеми зіставлюваних мов, що представлені симбіозом мовних і позамовних характеристик. Корені їх поняттєвої (концептуальної) та, відповідно, мовної диференціації слід шукати в позамовній дійсності.

Система РР передусім вивчалася у позамовних наукових парадигмах. Референція насамперед стала досліджуватися у філософії та логіці, пізніше були долучені дані точних наук. У більшості позалінгвістичних наукових знань орієнтаційну референцію ототожнено з параметрами всесвіту. Формування розуміння системи РР у позалінгвістичних, сферах базується на співвідношенні параметрів часу та простору: на нейтралізації, елімінації часу простором, зосередженні на статичних параметрах буття (Парменід, Архімед, Е. Мейерсон, А. Ейнштейн, представники гідростатики, механіки та ін.), на паралелізмі простору і часу як фундаментальних понять «реального «становлення», дослідження руху часу і простору (Гераклід, Арістотель, Е. Дюбуа-Реймон, Дж. Рандалл), розробках сучасної фізики, космічних галузей та ін., у яких нерідко час розглядають як четвертий вимір простору (Г. Мінковський, А. Ейнштейн, К. Цюлковський, С. Корольов та ін.).

З давніх часів простір, час і особа є обов'язковими характеристиками

(Actual linguistic problems)

Theoretical and methodological fundamentals of contrastive multy-paradigmatic analyses of reference representations (based on the Ukrainian, Russian, and English languages) (in Ukrainian) [Teoretyko-metodolozichni zasady zistavnogo poliparadygmal'nogo vyvchennja referencii' (na materialy ukrai'ns'koi', rosij's'koi' ta anglijs'koi' mov)]

© Terekhova S. I. [Terekhova S. I.] l_wiss@ukr.net

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ
[ПРОБЛЕМЫ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ И КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
[Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина]

<http://philology.knu.ua/node/318>

властивостей буття у **філософському** сенсі, однак їхні вказівні і невказівні функції не завжди розмежовували: лише наукові і релігійні традиції Вавилону, Стародавнього Китаю та Стародавньої Індії диференціювали РР на поняттєвому і мовному рівнях. Філософські основи репрезентування референції у свідомості і мові були закладені в працях Арістотеля, Г. Гадамера, Дж. Локка, М. Хайдеггера та ін. З позиції сьогодення часова просторова й особова ідентифікація «розширюється» і поширюється в межах Усесвіту, в якому людина спроможна максимально об'єктивно ідентифікувати себе і навколишній світ.

Під впливом основних філософських течій у лінгвістиці оформилися головні, універсальні характеристики членування системи РР: її тричленна основа (просторові, часові та особові РР), абстрактність та відносність її складників, спроможність бути вираженою точними і відносними параметрами залежно від сфери її застосування, «подвійне» структурування за основними параметрами точних та гуманітарних наукових знань (фізико-математична і комунікативна моделі), ідентифікація як основа вказівної інтерпретації, психолінгвістична основа та фактори соціальної ідентифікації і самоідентифікації в побудові системи РР, етносоціальна специфіка РР.

З позиції **логіки** референція – це механізм-посередник, через який відбувається усвідомлення і пізнання предметів та явищ буття, їх вербалізація. Приховані синтаксичні переміщення створюють просторово-часово-особові семантичні конфігурації, які необхідні для визначення складних мовних висловлень. Порядок слів (тобто логічна побудова речення) дозволяє визначити властивості інтерпретацій та відношення в реченні: анафоричність, референція, кореференція, дейктичність (Д. Апотелоз, Р. Изворська), регулює вживання детермінативів, проформ.

У системі референційних відношень з позиції логіки були пояснені проблеми запобігання непорозумінням і уникання бар'єрів міжкультурної комунікації, спричинених двозначним уживанням РР (праці Ф. М. Березіна, почасти Л. С. Виготського, В. І. М. Сухаревих, Н. Н. Трошиної та ін.).

Умовність точки відліку комунікації є однією з причин парадоксів референції, що у свою чергу породжує парадокси міжкультурної або інтракультурної комунікації. Парадокси просторової, часової й особової орієнтації криються у відносності їх вираження в мові. Зміна точки відліку породжує зовсім іншу репрезентацію.

Фізико-математичні основи поняттєвого членування системи РР були визначені на основі праць В. Вернадського, А. Ейнштейна, К. Ціолковського та ін. З позиції точних наук система РР є традиційно двовимірною (осі *ox*, *oy*) або тривимірною (осі *ox*, *oy*, *oz*) просторовою системою; з позиції фізики – це просторово-

© Терехова С. І. [Терехова С. И.] l_wiss@ukr.net

Теоретико-методологічні засади зіставного поліпарадигмального вивчення референції (на матеріалі української, російської та англійської мов) (Українською) [Теоретико-методологические основы сопоставительного полипарадигмального изучения репрезентаций референции (на материале украинского, русского и английского языков) (На укр. яз.)]

(Проблеми мовознавства [Проблеми языкознания])

PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS
[PROBLEMY SEMANTYKY, PRAHMATYKY TA KOHNITYVNOI LINVISTYKY]

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<http://philology.knu.ua/node/318>

часова дво-, три- або чотиривимірна система, в якій співвідносяться швидкість, векторність, фізичний час, відстань у просторі, тензор тощо.

Комплексний характер системи РР незалежно від напряму досліджень виражається в її складній концептуальній структурі. Основними фізико-математичними характеристиками системи РР є: односпрямованість / векторність, площинність, сферичність або гіперсферичність, членування від точки відліку, співвіднесеність з темпом, ритмом, енергією (П. Н. Донець), частотність, абстрагованість, об'єктивність і точність ідентифікації та ін.

Отже, система РР у мові відрізняється від наукових систем РР, оскільки є системою координат комунікації; її головними вимірами є вказування-відсилання до простору, часу та особи. Проте репрезентації наукових систем РР, як зауважує О. Д. Шмельов, є частиною мовних картин світу. Референція має типові і специфічні риси в кожній з мов. Їх повноцінне, всебічне вивчення уможлиблюється шляхом зіставного поліпарадигмального аналізу.

До початку ХХІ ст. цілісного **зіставного лінгвістичного аналізу РР** не проводилося. Розробки, проведені в контексті загальнолінгвістичних досліджень, праці А. Фрея, Ф. Боаса, М. Сводеша, Е. Косеріу та ін. містять перші спроби зіставного аналізу окремих указівних мовних одиниць різних типів. Подальші наукові студії, як правило, розгорталися навколо узагальненого дослідження анафори (О. Ю. Богуславська, І. А. Муравйова, В. І. Подлеська, К. Ehrlich та ін.), дейксису (Ю. Д. Апресян, С. А. Крилов, Н. В. Курікова, Й. А. Стернін та ін.) чи власне референції (Х. Патнем, Д. І. Руденко, М. Г. Селезньов та ін.), типології дейксису (С. Рахімов, Г. А. Шамова та ін.) або дейктної ідентифікації (Д. А. Меленчук, Л. А. Булаєва).

Зіставне поліпарадигмальне лінгвістичне вивчення РР стало результатом поєднання мовних і позамовних наукових фактів. Розвиток зіставного напряму дослідження, який відбувався майже одночасно зі структурно-семантичним, комунікативним та іншими напрямками сучасної лінгвістики, дозволяє розглядати його як окремих, вищий етап у вивченні мовних явищ (зокрема, РР). З одного боку, такі дослідження є проміжним етапом у створенні загальнолінгвістичної теорії (визначенні мовних універсалій, законів розвитку мов тощо), з іншого – загальнолінгвістичні основи є фундаментом у створенні типології мовних одиниць, явищ та процесів, визначення їх специфічних рис і виявів у мовах різних типів.

В останні роки актуалізувалися типологічні дослідження функціонування

(Actual linguistic problems)

Theoretical and methodological fundamentals of contrastive multi-paradigmatic analyses of reference representations (based on the Ukrainian, Russian, and English languages) (in Ukrainian) [Teoretyko-metodologichni zasady zistavnogo poliparadygmal'nogo vyvchennja referencii' (na materialy ukrai'ns'koi', rosij's'koi' ta anglijs'koi' mov)]

© Terekhova S. I. [Terekhova S. I.] l_wiss@ukr.net

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ
[ПРОБЛЕМЫ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ И КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
[Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина]

<http://philology.knu.ua/node/318>

систем указівних засобів, різних типів референції (С. Рахімов, М. Clyne, D. Crystal, E. Danziger, M. Ettliger та ін.). Було досліджено основні характеристики дейктичного, анафоричного та власне референційного типів РР, проте їх специфіка в мовах залишається недостатньо вивченою. Потребує перегляду й уточнення типологія вказівних типів (пор., наприклад, класифікації К. Бюлера, А. В. Алферова, С. Рахімова та ін).

Зіставне дослідження окремих проблем функціонування вказівних систем у цілому та їхніх репрезентацій: артикля (М. Д. Фрідман, P. Christophersen та ін.), займенників і прислівників (М. Haspelmath, C. Hill та ін.), прийменників і прийменникових конструкцій (Т. Залозна та ін.), категоріальної домінанти часу (Т. М. Голосова), категорії локальності (Л. Б. Карпенко), координат локації (А. В. Науменко), часової нелокалізованості (Х. С. Лепшоков), напрямку руху (О. І. Смирницький), темпоральності, модальності й аспектуальності (С. М. Зуммер, Н. Г. Кірвалідзе, S.-G. Andersson та ін.), окремих різновидів орієнтаційної референції, зокрема інтеракціонального дейксису (А. В. Алферов), дейктичної ідентифікації (Д. А. Меленчук, Л. А. Булаєва), особового дейксису (Chr. Hauenschild та ін.), просторових указувань (C. Hill та ін.), привело до появи загальної теорії зіставного дослідження функціонування вказівних типів, зокрема до встановлення типології дейктичних систем у цілому: пропонується розмежовувати серед тричленних систем моноцентричні та біцентричні (С. А. Крилов).

Отже, дослідження РР проводилося переважно на матеріалі однієї або двох мов з акцентуванням на окремих указівних типах. Певним кроком у поглибленні і розв'язанні цієї проблеми є уніфікована лінгвістична типологія (тобто сукупність класифікацій) РР.

Запропонована у нашому дослідженні **типологія РР** складається з шістнадцяти класифікацій: визначено семантичні типи, стилістичні типи, оцінні типи, функціонально-семантичні типи, синтагматичні типи, лексико-граматичні типи, синтаксичні типи, парадигматичні типи, прагматичні типи, типи РР за ступенем адекватності, типи РР за належністю до певного мовного рівня, дериваційні і словотвірні типи, типи РР за частотністю вживання, гендерні типи РР, асоціативні типи. Перелічені типи мовних одиниць є матрицею проведеного зіставного лінгвістичного аналізу. Серед них головною інтегральною ознакою РР є ознака їх денотативної віднесеності, яка покладена в основу визначення семантичних типів РР. Відповідно, для систем РР у мові основними є: монофункціональні, моносемантичні, трансфункціональні, транссемантичні типи, поліфункціональні і полісемантичні типи

© Терехова С. І. [Терехова С. И.] l_wiss@ukr.net

Теоретико-методологічні засади зіставного поліпарадигмального вивчення референції (на матеріалі української, російської та англійської мов) (Українською) [Теоретико-методологические основы сопоставительного полипарадигмального изучения репрезентаций референции (на материале украинского, русского и английского языков) (На укр. яз.)]

(Проблеми мовознавства [Проблеми языкознания])

PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS
[PROBLEMY SEMANTYKY, PRAHMATYKY TA KOHNITYVNOI LINVISTYKY]

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<http://philology.knu.ua/node/318>

РР. Зважаючи на типологічні особливості зіставлюваних мов, вивчення цих типів РР слід здійснювати на рівні ФСП та їхніх складників шляхом поліпарадигмального аналізу.

Поліпарадигмальний підхід передбачає комплексне багаторівневе дослідження мовних парадигм РР, яке охоплює концептуальний (логіко-семантичний), функціонально-семантичний, лексико-граматичний і психолінгвістичний аспекти аналізу із долученням мовних даних, здобутих шляхом застосування міждисциплінарного підходу. У процесі дослідження була застосована така процедура аналізу: спочатку було визначено референцію в широкому та вузькому розумінні, окреслено коло РР, спроектовано схему концептуального наповнення і членування системи РР. На етапі концептуального членування простору РР було залучено дані міждисциплінарного підходу, далі – встановлено і вивчено в зіставному аспекті функціонально-семантичне і лексико-граматичне наповнення ФСП РР у порівнюваних мовах, типологізовано їх. Останнім етапом роботи був психолінгвістичний аналіз (тобто вільний асоціативний експеримент, аналіз його результатів, зіставлення їх із даними асоціативних словників, залучених до роботи), який дозволив чіткіше бачити контрасти в сприйнятті і розумінні РР носіями зіставлюваних мов (детально [6, с. 89-101]).

Як методика лінгвістичного дослідження, поліпарадигмальний підхід спроможний різнобічно і повноцінно визначити референцію та її репрезентації як мовні підсистеми, що реалізують цілісну інтегральну концепцію мови у співвідношенні національно-етнічних, соціальних, прагматичних, концептуально-семантичних та асоціативних особливостей і типових ознак мовних підсистем з урахуванням уже набутих і сучасних знань.

Отримані результати

У процесі застосування зіставного поліпарадигмального аналізу РР в українській, російській та англійській мовах відповідно до побудованої концептуальної схеми системи РР було здійснено системно-структурне впорядкування РР у ФСП за типологічними ознаками, проаналізовано вияви поліфункціональності як спроможності РР виконувати різні функції в мові і мовленні, транссемантичності (або семантичної перехідності на рівні лексичних і лексико-граматичних класів РР), трансфункціональності, тобто функціонального переходу на рівні мовних одиниць під впливом контекстуального оточення (ці ознаки РР детально

(Actual linguistic problems)

Theoretical and methodological fundamentals of contrastive multi-paradigmatic analyses of reference representations (based on the Ukrainian, Russian, and English languages) (in Ukrainian) [Teoretyko-metodolohichni zasady zistavnogo poliparadygmal'nogo vyvchennja referencii' (na materialy ukrai'ns'koi', rosij's'koi' ta anglijs'koi' mov)]

© Terekhova S. I. [Terekhova S. I.] l_wiss@ukr.net

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ
[ПРОБЛЕМЫ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ И КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
[Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина]

<http://philology.knu.ua/node/318>

проаналізовані в [6, с. 101-298]).

На етапі функціонально-семантичного і лексико-граматичного зіставного аналізу було залучено методикау ФСП, на основі якої побудовано і проаналізовано ФСП просторової, часової та особової референції досліджуваних мов. Поля структуровано за сегментно-ярусним принципом. Опис результатів здійснено на основі аналізу структурного наповнення ФСП, ТГ та парадигм їхніх складників. Домінанти ТГ визначалися на основі критеріїв типологізації РР: денотативної віднесеності, максимальної семантичної віднесеності та якості референції, функціонально-семантичної визначеності, прагматичної закріпленості, лексико-граматичної віднесеності, стилістичної нейтральності, стереотипності вживання носіями мов та ін.

Поліпарадигмальне дослідження за потреби було доповнено та підтверджено даними асоціативних словників зіставлюваних мов і проведеного вільного асоціативного експерименту (за методикою А. А. Залевської та Д. І. Терехової) як додаткового шляху аналізу РР.

Синтез даних концептуального, мовного та асоціативного аналізу на основі зіставлення РР відкриває нові перспективи використання поліпарадигмального підходу.

Обговорення отриманих результатів відбувалося в різних аспектах, зокрема, на засіданнях кафедри загального та українського мовознавства КНЛУ (2009 р.), на Міжнародних наукових конференціях «Актуальні проблеми романістики й германістики» (м. Смоленськ, Росія, 2005 р., 2007, 2009 р.), «Проблеми зіставної семантики» (м. Київ, 2011, 2013, 2015 р.), «POLYSLAV» (м. Берлін, Німеччина, 2007 р.; м. Прага, Чехія, 2011, 2015 р.; м. Цюрих, Швейцарія, 2013 р., м. Київ, 2012 р., м. Будапешт, Угорщина, 2014 р.) та ін. Різні аспекти та результати вивчення теоретико-методологічних засад зіставного поліпарадигмального аналізу РР представлені в понад 50 публікаціях автора.

Висновки дослідження

РР протягом історичного розвитку світової наукової думки по-різному інтерпретувалися дослідниками, починаючи від часів античності до тепер. Проте в наш час цілком сформованими є лінгвістичний та екстралінгвістичний підходи до визначення і вивчення референції. Концептуально РР різняться в їх наукових інтерпретаціях. Система РР у мові визначає орієнтири як межі встановлення об'єктивного зв'язку між людиною та навколишнім світом; її точка відліку – «я – тут

© Терехова С. І. [Терехова С. И.] l_wiss@ukr.net

Теоретико-методологічні засади зіставного поліпарадигмального вивчення референції (на матеріалі української, російської та англійської мов) (Українською) [Теоретико-методологические основы сопоставительного полипарадигмального изучения репрезентаций референции (на материале украинского, русского и английского языков) (На укр. яз.)]

(Проблеми мовознавства [Проблеми языкознания])

PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS
[PROBLEMY SEMANTYKY, PRAHMATYKY TA KOHNITYVNOI LINVISTYKY]

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<http://philology.knu.ua/node/318>

– *тепер*», яка визначає її структурну сітку. Базова модель системи РР у зіставлюваних мовах універсальна. Специфіки вона набуває здебільшого в місцях перетину і накладання ФСП просторової, часової та особової референції та у співвідношенні з іншими фрагментами ментальної та, відповідно, мовної картин світу. Для більшості наукових знань система РР ототожнюється з усесвітом і характеризує відношення та взаємозалежність предметів, явищ і осіб у просторі і часі. Філософський підхід дозволяє визначити універсальні характеристики системи РР: її тричленну основу, абстрактність і відносність її складників, спроможність бути вираженою точними і відносними параметрами залежно від галузі її застосування, ідентифікацію як основу інтерпретації, логіко-референційну та психолінгвістичну основу, фактори соціальної та самоідентифікації в побудові системи РР, її етнічну і соціальну специфіку. З позиції логіки референція – це механізм-посередник, через який відбувається усвідомлення та пізнання предметів, процесів, явищ буття. З позиції математики – це двовимірна або тривимірна просторова система відсилань; з позиції фізики – дво-, три- або чотиривимірна просторово-часова система, у якій співвідносяться швидкість, векторність, фізичний час, відстань у просторі та ін. У соціології та економіці оформлюються нові вектори референції: соціальні системи, соціальний / робочий час, робочі координати та ін., що означає певну єдність різнопланових, але співвідносних / суміжних вимірів як своєрідних меж визначення характеристик денотата. Для лінгвістики базовими параметрами системи РР є парадигматичні і синтагматичні відношення, встановлені на основі функціонально-семантичного та лексико-граматичного аналізу. Модель системи РР складається з базових понять часу, простору й особи, поєднаних між собою точкою відліку. Саме з неї починається перетин і часткове накладання названих концептуальних зон, оскільки кожному з них можна охарактеризувати за допомогою хоча б однієї з двох інших. Ця система майже повністю відтворює об'єктивну впорядкованість мовної та позамовної дійсності і відсилає до певної комунікативної ситуації.

Основними параметрами системи РР у мові є просторові, часові й особові характеристики, представлені як засоби моделювання фізичної реальності. Це відносно замкнута підсистема мови, що охоплює майже всі її рівні. Цілісність цієї підсистеми ґрунтується на невід'ємному розумінні, ідентифікації, актуалізації та реалізації в мові РР, що відбувається повсякденно. Характерною рисою базових РР у зіставлюваних мовах є їх контекстуальна зумовленість, взаємозалежність та взаємовизначеність (референційна, ідентифікаційна, іноді й власне номінативна).

(Actual linguistic problems)

Theoretical and methodological fundamentals of contrastive multy-paradigmatic analyses of reference representations (based on the Ukrainian, Russian, and English languages) (in Ukrainian) [Teoretyko-metodolozichni zasady zistavnogo poliparadygmal'nogo vyvchennja referencii' (na materialy ukrai'ns'koi', rosij's'koi' ta anglijs'koi' mov)]

© Terekhova S. I. [Terekhova S. I.] l_wiss@ukr.net

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ
[ПРОБЛЕМЫ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ И КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
[Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина]

<http://philology.knu.ua/node/318>

Умови, необхідні для комунікативного акту, обов'язкові для виникнення референції та ідентифікації, тому параметри референції зумовлюються комунікацією. Комунікативна залежність РР дозволяє визначити такі її диференційні ознаки: 1) індексальність (здатність виражати прагматично та комунікативно зумовлене вказування); 2) семантична розгалуженість, неозначеність, яка «компенсується» вказуванням у ситуації певного спілкування; 3) семантична абстрактність; 4) непослідовна амбівалентність РР, яка надає їхній семантиці здатність абстрагуватися; 5) суб'єктивність, егоцентризм та 6) етноцентричність.

Перспективи подальших наукових розвідок

Подальші розробки аналізованого матеріалу вбачаються насамперед у галузі лінгвістичної типології та загальної лінгвістики, зокрема, в подальшій розробці теорії референції, впровадженні поліпарадигмального підходу для вивчення інших абстрактних категорій мови. Одержані результати матимуть вплив на подальший розвиток когнітивної лінгвістики, психо- і соціолінгвістики, прототипної семантики, гендерології, лінгвікультурології.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Лингвистические проблемы референции / Н. Д. Арутюнова // Новое в зарубежной лингвистике. – 1982. – Вып. 13. – С. 6-54.
2. Крючкова Н. В. Лингвокультурное варьирование концептов / Крючкова Н. В. – Саратов : Научная книга, 2005. – 164 с.
3. Манакин В. Н. Основы контрастивной лексикологии : близкородственные и родственные языки / Манакин В. Н. – Киев – Кировоград : Центрально-украинское изд-во, 1994. – 262 с.
4. Приходько А. Н. Лингвокогнитивная таксономия концептов : типы и классы / А. Н. Приходько // Одиниці та категорії сучасної лінгвістики : Зб. ст., присвяч. ювілею В. Д. Каліуценка. – Донецьк, 2007. – С. 270-284.
5. Солощук Л. В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англійській мові / Солощук Л. В. – Х. : Константа, 2006. – 300 с.
6. Терехова С. І. Референція в системі орієнтаційних репрезентацій української, російської та англійської мов (поліпарадигмальне дослідження): дис. ... докт. філол. наук /10.02.17. / С. І. Терехова. – К., 2012.
7. Terekhova S. Concept "System of Coordinate" in Languages of Ukrainians and Russians/ S. Terekhova // 2nd International "Perspectives on Slavistics" Conference : Book of Abstracts. – Regensburg : Regensburg Univ. – Slavistic LMU Munchen, 2006. – P. 93-94.

© Терехова С. І. [Терехова С. І.] l_wiss@ukr.net

Теоретико-методологічні засади зіставного поліпарадигмального вивчення референції (на матеріалі української, російської та англійської мов) (Українською) [Теоретико-методологические основы сопоставительного полипарадигмального изучения репрезентаций референции (на материале украинского, русского и английского языков) (На укр. яз.)]

(Проблеми мовознавства [Проблеми лінгвістики])

PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS
[PROBLEMY SEMANTYKY, PRAHMATYKY TA KOHNITYVNOI LINVIVISTYKY]

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<http://philology.knu.ua/node/318>

Джерельна база

8. Лингвистический энциклопедический словарь / АН СРСР, Ин-т языкознания; гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : Термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2006. – 716 с.
10. Longman Dictionary of Contemporary English. The living dictionary. – [New edition (CD-ROM)]. – Harlow, Edinbourg Gate : Pearson Education Ltd., 2003. – 1950 p.
11. Wikipedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://en.wikipedia.org/wiki/>

References

1. Arutyunova N. D. *Lingvisticheskie problem referentsii. Novoye v zarubezhnoy lingvistike* [Linguistic fundamentals of reference. In: New ideas in foreign linguistics]. M., 1982. Issue 13. P. 6-54.
2. Kryuchkova N. V. *Lingvokulturnoye varyirovaniye kontseptov* [Lingual and cultural variations of concepts]. Saratov, Nauchnaya kniga, 2005. 164 p.
3. Manakin V. N. *Osnovy kontrastivnoy leksikologii : blizkorodstvennyye i rodstvennyye yazyki* [Fundamentals of contrastive lexicology : closely related and far related languages]. Kiev, Kirovohrad : Tzentralno-ukrainskoye izdatelstvo, 1994. 262 p.
4. Prihod'ko A. N. *Linvokognitivnaya taksonomiya kontseptov : typy i klassy. Odynytsi ta katehoriyi suchasnoyi linvivistyky : Zb. stat., prysvyachenyi yuvileyu V. D. Kaliushchenka* [Cognitive taxonomy of concepts : types and classes. In: Units and categories of modern linguistics : Issue devoted to the jubilee of V. D. Kaliushchenka]. Donetsk, 2007. P. 270-284.
5. Soloshchuk L. V. *Verbalni i neverbalni component komunikatsii v anhlomovnomu dyskursi* [Verbal and nonverbal components of communications in English discourse]. Kharkiv, Konstanta, 2006. 300 p.
6. Terekhova S. I. *Referentsiya v systemi orientatsiynih reprezentatsiy Ukrainskoyi, Rosiyskoyi ta angliyskoyi mov (poliparadigmalne doslidzhennya)*. Diss. dokt. filol. nauk [Reference in the system of orientational representations in Ukrainian, Russian and English (multy-paradigm approach). Dr of philol. sci. diss.]. Kyiv, 2012, 534 pp. (In Ukrainian)
7. Terekhova S. Concept "System of Coordinate" in Languages of Ukrainians and Russians. 2nd International "Perspectives on Slavistics" Conference : Book of Abstracts. Regensburg, Regensburg Univ. Slavistic LMU Munchen, 2006, p. 93-94.
8. *Lingvisticheskiy entsyklopedicheskiy slovar*. AN SRSR, Institut yazykoznaninya; gl. red. V. N. Yartseva [Linguistic Encyclopedia / Academy of Sciences of the USSR, the Institute of Linguistics]. M., Sov. entsyklopediya, 1990. 685 p.
9. Selivanova O. O. *Suchasna linvivistyka : Terminolohichna entsyklopediya* [Modern Linguistics : Encyclopedia]. Poltava, Dovkillya, 2006. 716 p.
10. *Longman Dictionary of Contemporary English. The living dictionary* [New edition (CD-ROM)]. Harlow, Edinbourg Gate : Pearson Education Ltd., 2003. 1950 p.
11. Wikipedia : <http://en.wikipedia.org/wiki/>

(Actual linguistic problems)

Theoretical and methodological fundamentals of contrastive multy-paradigm analyses of reference representations (based on the Ukrainian, Russian, and English languages) (in Ukrainian) [Teoretyko-metodologichni zasady zistavnogo poliparadygmal'nogo vyvchennja referencii' (na materialy ukrai'ns'koi', rosijs'koi' ta anglijs'koi' mov)]

© Terekhova S. I. [Terekhova S. I.] l_wiss@ukr.net